

Lezers reageren

HET OUDE ORGEL VAN STEENWIJK

De heer W. D. van der Kleij uit Emmen zond ons de volgende reactie naar aanleiding van het artikel door Dr. Ir. A. H. Vlagsma in *de Mixtuur* nr. 75, p. 762-768.

De heer Vlagsma schrijft, dat het oude orgel uit de Grote of St.-Clemenskerk te Steenwijk in 1861 voor f 300,- werd verkocht aan J. Wiecherson te Steenwijk. Daarna zou ieder spoor van dit instrument verder ontbreken. Ook J. ter Steege (*Zij hielden de lofzang gaande*, Kampen 1992, p. 28) schrijft niets over de verdere lotgevallen van het vervangen instrument.

Daarover is echter nog wel degelijk iets bekend. Zo publiceerde het tijdschrift *Caecilia* (31 oktober 1863, p. 224) het volgende bericht:

HOLLANDSCHEVELD. – Het oude orgel uit de Grote kerk te Steenwijk dat door de kerkvoogden dezer gemeente aangekocht en door A. van Bloemen orgelmaker van Steenwijk, in orde gebracht en in ons kerkgebouw geplaatst was, werd op 25 October des voormiddags plegtig ingewijd. Ds. de Holl hield de feestrede en het orgel werd bespeeld door den heer J. P. de Groot, organist te Steenwijk, die door zijn spel den indruk der plegtigheid aanmerkelijk verhoogde. Des namiddags werd voorts door laatstgenoemde heer een orgelconcert gegeven, volgens dit programma:

Variaties over het Nederlandsche Volkslied,

J. A. van Eijken.

Negen variaties en finale van Ch. H. Rinck.

Koor (Die Himmel erzählen) uit die Schöpfung van Haydn.

Largo en fuga Ch. H. Rinck.

Fluit concert van Ch. H. Rinck.

Aria uit die Schöpfung van Haydn.

Vrije Fantasie van J. P. de Groot.

De talrijke ook van elders opgekomen toehoorders gingen zeer voldaan huiswaarts.

Dan is er een bericht in de *Kerkelijke Courant*, 31 oktober 1863:

HOLLANDSCHE VELD (classis Meppel), 25 October. – Uit bespaarde gelden bij de aanbouw der kerk en pastorie voor een tiental jaren, behoorlijk belegd en vermeerderd uit de kas der kerkvoogdij is voor geringe prijs een oud doch zeer bruikbaar speeltuig gekocht, 8 voets werk met 12 doorlopende stemmen en vrij pedaal met nog drie stemmen. Geplaatst, na enige reparatiën en vernieuwingen door A. v. Bloemen, orgelmaker te Steenwijk. Inwijding ds. H. R. de Hol, predikant te Hoogeveen met Ps. XXXIII : 2, 3. Bespeling door J. P. de Groot organist van de Grote kerk te Steenwijk. 's Middags orgelconcert.

Zelfs *De Boekzaal* vermeldde de ingebruikneming:

HOLLANDSCHE VELD, 25 October. – Heden was het voor deze gemeente een blijde feestdag. Zij behoefde sedert lang een orgel. In deze behoefte werd thans voorzien. Uit bespaarde gelden bij den aanbouw van kerk en pastorie vóór een tiental jaren behoorlijk belegd en nu uit de kas der kerkvoogdij vermeerderd, mogt het deze kerkvoogden gelukken een nog zeer bruikbaar orgel aan te koopen. Heden werd het Gode en zijnen dienst eerbiedig opgedragen, onder voorang van den Consulent der Gemeente Ds. H. R. de Hol, Predikant te Hoogeveen, die uit Ps. XXXIII : 2, 3 aanleiding nam ons niet alleen het betamelijke, maar ook de hooge waarde der instrumentale muziek bij de openbare godsverheerlijking te doen kennen.

Uit bovenstaande berichten valt af te leiden dat het gaat om het hoofdwerk en het pedaal van het oude orgel uit Steenwijk. De dispositie daarvan was vermoedelijk als volgt:

Manuaal: Prestant 8', Bourdon 16', Holpijp 8', (geen Octaaf 4'), Fluit 4', Gemshoorn 2' (4'?), Super Octaaf 2', Fluit 2', Mixtuur 3-4 sterk, Trompet 8'.

Pedaal: Bourdon 16', Prestant 8', Trompet 8'.

Pedaalkoppel. Tremulant. Ventiel. Vier blaasbalgen. Het orgel kostte f 800,- en de bouw van een consistoriekamer met een orgelgalerij erop f 400,-.¹

Mogelijk kreeg het rugwerk elders een aparte bestemming. Blijkens een advertentie in de *Kerkelijke Courant* van 17 augustus 1861 trachtte men het Steenwijker orgel in twee gedeelten van de hand te doen. In deze advertentie worden namelijk twee 'soliede kerkorgels, krachtig en liefelijk van toon', te koop aangeboden. ("Te bevragen bij H. Spanjaard,

boekhandel te Steenwijk.") Heeft N. A. G. Lohman het rugwerk misschien aangekocht, en na ombouw in 1862 geplaatst in de Hervormde kerk te Rottum?²

Als uitvoerend orgelmaker wordt genoemd A. van Bloemen. Deze was eigenlijk horloge-(=klokken)maker. Ter Steege (a.w., p. 57) noemt hem als hulporganist in 1852. Volgens de registers van de burgerlijke stand van Steenwijk werd Arend van Bloemen geboren te Steenwijk op 3 maart 1825. Op 4 mei 1851 huwde hij te Heerenveen met Sjiuwkje Geerts Winters. Bij de geboorte van zijn zoon Geert op 22 december 1861 noemde hij zich orgelmaker.

Opmerkelijk is, dat Gregoir in dit verband een andere naam noemt. Volgens hem was het N. A. G. Lohman die in 1864 te Hollandscheveld een klein orgel van 12 stemmen vernieuwde.³ Aangezien Gregoir zijn inlichtingen over de orgelmakers Lohman regelrecht kreeg uit de hand van N. A. G. Lohman, mogen we aannemen dat deze inderdaad bemoeienis met dit orgel gehad heeft, hetzij om het orgel na de plaatsing in 1863 alsnog op orde te brengen, hetzij als feitelijke uitvoerder van het op Van Bloemen's naam staande werk.

Er is nog meer bekend. In 1898 rijst bij de kerkvoogdij te Hollandscheveld de vraag of het orgel niet beter vervangen kan worden. Men denkt over de aanschaf van een Duits of Amerikaans orgel (d.w.z. een zuig- of drukwindharmonium), doch wijst het idee ook weer van de hand omdat een harmonium te zwak blijkt te zijn. Bovendien mist men dan een orgelfront. Er wordt vervolgens een advertentie geplaatst waarin aanbiedingen voor een nieuw orgel worden gevraagd, tegen inruil van het oude. Er komen enkele reacties binnen, maar de prijzen liggen hoog en het oude orgel zou ook niet meer dan f 100,- opleveren, zodat voorlopig nog geen actie wordt ondernomen.

In 1899 brengt de heer D. P. Garms uit Leiden een toevallig bezoek aan Hollandscheveld. Blijkbaar is men op de hoogte van diens deskundigheid op orgelgebied, want men laat hem het oude orgel onderzoeken. Zijn conclusie is, dat het binnenwerk beter is dan bij nieuwbouw. Dit leidt dan vervolgens tot een overeenkomst met de orgelmaker J. Doornbos uit Groningen om het orgel toch maar voor f 570,- te repareren.

In 1909 is het echter zo ver dat men de middelen heeft om verdergaande stappen te ondernemen. Men geeft aan de orgelmaker J. Proper uit Kampen opdracht voor f 2100,- een nieuw orgel te bouwen. Het oude orgel wordt ingenomen.⁴ Op Tweede

Paasdag 1910 vindt de inwijding van het nieuwe orgel plaats, waarbij het wordt bespeeld door een zekere Smit.⁵

Omdat we niet weten wat Proper met het oude orgel gedaan heeft, moet de geschiedschrijving over het uit Steenwijk afkomstige werk hier inderdaad eindigen. In ieder geval voorlopig, want men weet nooit of hij het later toch nog als 'occasion' weer ergens aan de man heeft gebracht.

1. De dispositie is die uit G. H. Broekhuizen Sr., *Orgelbeschrijvingen*, deel II, p. 726-727. Deze geeft in elk geval de toestand weer sinds de reparatie door J. C. Scheuer in 1843. De genoemde bedragen voor het orgel en de consistorie met galerij worden genoemd in de Verbalen van toezicht op de kerkelijke administratie 1820-1946, inv. nr. 70, stuk 7 april 1863 nr. 10/26, in het archief van het Provinciaal College van Toezicht op de kerkelijk administratie van de Nederlandse Hervormde kerken, Rijksarchief Assen.
2. Zie F. Talstra, in *Het Groninger orgelbezit van de Reformatie tot de Romantiek II*, publikatie nr. 27, april 1982, p. 166, van de Stichting Oude Groninger Kerken. Daarnaast ook: *Het Groninger Orgelbezit van Adorp tot Zijldijk*, deel I Hunsingo, Groningen 1994, p. 83. Het is niet helemaal duidelijk hoeveel stemmen op dit orgel zaten. Een totaal van 12 lijkt het meest waarschijnlijk.
3. Edouard G. J. Gregoir, *Historique de la Facture et des Facteurs d'Orgues*, Anvers 1865, p. 133.
4. Notulenboek 1898-1911 der kerkvoogdij der Hervormde Gemeente te Hollandscheveld. Uit vorige jaren waren helaas noch notulen noch rekeningen e.d. meer voorhanden. De totale kosten van de reparatie in 1899-1900 beliepen uiteindelijk f 692,21. Uit de Voorlopige lijst van Monumenten in Drenthe (1909), p. 19, blijkt dat men de orgelkast dateerde op het derde kwart der 17e eeuw. Het oude orgel werd eerst per advertentie te koop aangeboden (zie *Het Orgel*, 1898-1899, p. 164).
5. *Kerkelijke Courant*, 22 april 1910.

Het 20e-eeuwse genoegen om muziek te maken

.... Een concert spelen is topsport bedrijven en om daarin gezond te blijven, zul je zeer zorgvuldig met je lichaam om moeten gaan, altijd tijd nemen voor opwarmen, oprekken en inspelen.

.... Er is eens een opera van Philip Glass gespeeld, minimal music, waarin zeer langdurige toonherhalingen voorkwamen, hetgeen heel wat blessures bij de musici tot gevolg had.

.... Een ander probleem is dat ook de prestatiedwang zoveel spanningen met zich mee kan brengen dat een student lichamelijk en geestelijk verkramp.

Citaten uit Muziekwereld, september 1994.